

DORA

Digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector
Financieel Juridische Reeks 26

Financieel Juridische Reeks

De Financieel Juridische Reeks bevat financieel juridische uitgaven waarin de wet- en regelgeving op toegankelijke wijze wordt uitgediept.

Veranderingen vragen vaak om aanpassing van de bestaande wetgeving en procedures.

In de Financieel Juridische Reeks (FJR) verschijnen uitgaven waarin financieel juridische onderwerpen kort en overzichtelijk worden beschreven vanuit een praktische invalshoek. Een deskundige redactieraad zorgt voor interessante onderwerpen op verschillende terreinen van het bank- en verzekeringswezen.

Daarnaast waarborgt de redactieraad de kwaliteit van de inhoud van de boeken in samenwerking met gespecialiseerde auteurs. Door theorie en praktijk te combineren zijn de uitgaven voor zowel juristen als voor hogere staf- en kaderfunctionarissen van praktisch nut.

De redactieraad van de Financieel Juridische Reeks bestaat uit:

Mr. D.E.M. Aleman, mw. mr. N. Boomsma, mr. J. Dinant, mr. F.G.B. Graaf, mw. mr. A.M.F. Hakvoort, dr. mr. F.M.A. 't Hart, mr. dr. G.J.P. Molkenboer, mr. M.B.J. van Rijn, prof. mr. W.A.K. Rank (voorzitter), mr. S. Timmerman.

Achterin dit boek is een overzicht opgenomen van alle eerder verschenen delen in de Financieel Juridische Reeks.

DORA

Digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector

Financieel Juridische Reeks 26

Onder redactie van:

Mr. N. Boomsma en mr. A.M.F. Hakvoort

Met medewerking van:

Mr. T.W. Beenen

Mr. K. Christianen

Mr. N. Hermans-Falot

Mr. T.W.J. Hoeben

Mr. O.F. Hulst CPE, CPL

Mr. M.P. Loth

Mr. K.D. Mekenkamp

Mr. A.A. Pasaribu

Mr. M. Popal

Mr. O.A. Sleeking

Drs. E.J. Stofbergen

Zutphen 2026

UITGEVERIJ *Paris*

DORA
Digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector
Financieel Juridische Reeks 26

Voor meer informatie over de publicaties binnen de Financieel Juridische Reeks; www.uitgeverijparis.nl.

ISBN 978-94-6251-398-3
NUR 820

© 2026 Uitgeverij Paris bv, Zutphen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining en training van AI en vergelijkbare technologieën zijn niet toegestaan.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprerecht.nl).

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in een bloemlezing, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting Pro (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/stichtingen/stichting-pro).

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteurs, redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de gevolgen hiervan.

Inhoudsopgave

Overzicht van vaak aangehaalde wetgeving / 11

Lijst van gebruikte afkortingen / 17

Voorwoord / 19

1	The Digital Operational Resilience Act – Mr. M. Popal en mr. O.F. Hulst / 21
1.1	Inleiding / 21
1.2	DORA: waarom? / 22
1.3	Hoe DORA digitale operationele weerbaarheid versterkt / 25
1.4	DORA, een belangrijke spin in een veel breder ICT- en cybersecurityweb / 26
1.4.1	NIS2 en Cyberbeveiligingswet (Cbw) / 27
1.4.2	Cyberbeveiligingsverordening / 28
1.4.3	CER-richtlijn en Wet weerbaarheid kritieke entiteiten (Wwke) / 29
1.4.4	Dataverordening / 30
1.4.5	AI-verordening / 31
1.4.6	Cyber Resilience verordening / 32
1.4.7	Cyber Solidariteitsverordening / 32
1.5	Conclusie / 33
2	Wegwijs in DORA – Mr. T.W.J. Hoeben en mr. T.W. Beenen / 37
2.1	Inleiding / 37
2.2	Overzicht van het DORA-raamwerk / 38
2.2.1	Level 1: verordening en richtlijn / 39
2.2.2	Level 2: gedelegeerde regelgeving / 41
2.2.3	Level 3: richtsnoeren, aanbevelingen, opinies en Q&A's / 44
2.3	DORA's hoofdlijnen / 46
2.3.1	Pilaren / 47
2.3.2	Het definitie-apparaat / 49
2.4	Nederlandse implementatie / 50
2.4.1	Implementatiewet DORA / 50
2.4.2	Uitvoeringsbesluit DORA / 51
2.4.3	Lidstaatopties / 52
2.4.4	Uitgangspunten van de toezichthouders bij toezicht en handhaving / 52
2.4.5	Aanpalende regelgeving: DORA light voor kleine financiële dienstverleners / 53
2.5	Slotwoord / 54

3	Verduidelijking van begrippen in DORA – Mr. K. Christianen / 55
3.1	Introductie / 55
3.2	Gedefinieerde begrippen die vragen oproepen in de praktijk / 56
3.2.1	ICT-diensten: artikel 3 sub 21 DORA / 56
3.2.1.1	Plaats en rol van ICT-diensten in DORA / 56
3.2.1.2	Bestanddeel ‘digitale en gegevensdiensten’ / 58
3.2.1.3	Bestanddeel ‘doorlopend’ / 60
3.2.1.4	Brede opvatting ICT-diensten / 61
3.2.1.5	Soorten ICT-diensten in het informatieregister / 62
3.2.1.6	Financiële diensten versus ICT-diensten: een stroef proces van verduidelijking door ETA’s / 64
3.2.1.7	Financiële diensten versus ICT-diensten: Q&A van EC geeft richting / 66
3.2.1.8	Betaaldiensten versus ICT-diensten / 68
3.2.1.9	Gereguleerde diensten versus niet-gereguleerde diensten / 70
3.2.2	Derde aanbieder van ICT-diensten: artikel 3 sub 19 DORA / 72
3.2.3	Kritieke derde aanbieder van ICT-diensten: artikel 3 sub 23 DORA / 74
3.2.4	Kritieke of belangrijke functie: artikel 3 sub 22 DORA / 75
3.3	Niet-gedefinieerde begrippen die vragen oproepen in de praktijk / 76
3.3.1	Beëindiging: artikel 28 lid 7 DORA / 76
3.3.2	Evenredigheidsbeginsel: artikel 4 en 28 DORA / 77
3.4	Conclusie / 79
4	Reikwijdte, uitzonderingen en evenredigheid – Mr. T.W.J. Hoeben en mr. T.W. Beenen / 81
4.1	Inleiding / 81
4.2	Reikwijdtes / 81
4.2.1	Normadressaten van DORA / 81
4.2.2	Temporele reikwijdte / 82
4.2.3	Geografische reikwijdte / 83
4.3	Uitzonderingen / 84
4.3.1	Artikel 2 lid 3 DORA: uitzonderingen per se / 84
4.3.2	Artikel 2 lid 4 DORA: uitsluiting via lidstaatoptie / 86
4.4	Evenredigheidsbeginsel / 86
4.4.1	Introductie / 86
4.4.2	Evenredigheidsbeginsel uit artikel 4 DORA / 86
4.4.3	Evenredigheid in het toepassingsgebied / 88
4.4.4	Evenredigheid voor micro-ondernemingen / 89
4.4.5	Evenredigheid en ICT-risicobeheer / 89
4.4.6	Evenredigheid bij het beheer van ICT-risico’s van derde aanbieders / 90
4.5	Tot slot / 91

5	Het bewerkstelligen van effectieve en efficiënte governance voor ICT-risicobeheersing – Mr. N. Hermans-Falot / 93
5.1	Introductie / 93
5.2	Tone at the top: de rol van bestuurders en commissarissen / 94
5.3	(Persoonlijke) aansprakelijkheid / 96
5.4	Governance in lagen naar beneden / 97
5.5	ICT-risicobeheer RTS / 98
5.6	Governance binnen groepsverband / 99
5.7	Conclusie / 100
6	Third party risk management artikel 28-30 DORA – Mr. M.P. Loth en mr. O.A. Sleeking / 101
6.1	Basisbeginselen voor een degelijk beheer van ICT-risico's (art. 28 DORA) / 101
6.1.1	Inleiding / 101
6.1.2	De basisbeginselen – algemene vereisten voor alle ICT-uitbestedingen / 102
6.1.2.1	Integratie van ICT-uitbesteding in het algemene risicobeheer / 102
6.1.2.2	Beheersing van uitbestedingsrisico's via registratie en rapportageverplichtingen / 103
6.1.2.3	Beleidsvorming en besluitvorming voorafgaand aan uitbesteding / 103
6.1.2.4	Risico-gebaseerde auditplanning en deskundigheid bij uitvoering (lid 6) / 103
6.1.2.5	Beëindigingsgronden en exit-clausules (lid 7) / 104
6.1.3	Aanvullende bepalingen onder artikel 28 DORA van toepassing op kritieke of belangrijke functies / 104
6.1.3.1	Bestuurlijke verantwoordelijkheid en blijvende betrokkenheid / 104
6.1.3.2	Informatiebeveiligingseisen voor ICT-dienstverleners (lid 5) / 105
6.1.3.3	Exit-strategieën bij kritieke of belangrijke uitbesteding (lid 8) / 105
6.2	Beheer van het ICT-risico voor ICT-dienstverleners / 106
6.2.1	Inleiding / 106
6.2.2	De kritieke of belangrijke functie / 106
6.2.3	DORA-compliance ten opzichte van bestaande standaarden (bijvoorbeeld ISO-normen) en organisatorische aanpassingen / 107
6.2.4	Richting een meer collaboratieve wijze van inrichting en uitvoering van securitybeleid / 109
6.2.4.1	Het DORA-addendum / 109
6.2.4.2	Ondersteunende diensten / 109
6.2.4.3	Transparantie / 110
6.3	Het informatieregister als hoeksteen van contractuele governance / 110
6.4	Beheer van het ICT-risico voor financiële entiteiten: contracteren met ICT-dienstverleners / 111
6.4.1	Inleiding / 111
6.4.2	Juridische context en toepassingsbereik / 111
6.4.3	Analyse van artikel 30 DORA / 112
6.4.3.1	Kernverplichtingen / 112

6.4.3.2	Verdeling van verantwoordelijkheden / 112
6.4.3.3	Specifieke eisen bij kritieke of belangrijke functies / 113
6.4.4	Toepassing binnen concernverband / 113
6.4.4.1	Juridisch uitgangspunt: functionele benadering / 113
6.4.4.2	Contractuele vereisten: formalisering van groepsrelaties / 114
6.4.4.3	Proportionaliteit en praktische invulling / 114
6.4.4.4	Toezicht en documentatie / 114
6.4.5	Aanpassingen aan bestaande overeenkomst / 115
6.4.5.1	Identificatie van bestaande overeenkomsten / 115
6.4.5.2	Analyse van ontbrekende of ontoereikende bepalingen / 115
6.4.5.3	Tijdsdruk en transitieperiode / 115
6.4.5.4	Praktische aanpassingen / 115
6.5	Bijzondere uitdagingen in het (her)onderhandelen van overeenkomsten / 116
6.5.1	De invloed van het software delivery model / 117
6.5.2	Mitigeren van concentratierisico's / 118
6.5.3	Het kiezen van het juiste moment voor onderhandeling / 119
6.5.4	Geo-restricties ten aanzien van data en verwerking / 120
6.5.5	Security in de supply chain (onderaannemers) / 120
6.5.6	Effectieve incidentenrapportage / 121
6.5.7	Continuïteit van dienst en data, bijstand bij incidenten en training / 122
6.5.8	Auditrechten, pentesting en TLPT / 123
6.5.9	Beëindigingsrechten / 124
6.6	Conclusie / 124
7	DORA in de praktijk – de grootste uitdagingen – Mr. N. Hermans-Falot / 125
7.1	Complexiteit en reikwijdte van verplichtingen / 125
7.1.1	Risicomanagement: zicht op risico's in een steeds complexer IT-landschap / 126
7.1.2	Derde partijen en risicomanagement / 129
7.2	Incidenten / 131
7.2.1	Het classificeren van incidenten / 132
7.2.2	Terugkerende incidenten / 136
7.2.3	Melden van incidenten bij de bevoegde autoriteit / 137
7.2.4	Melding bij het nationale CSIRT / 138
7.3	De toepassing van DORA voor internationale financiële entiteiten, specifiek met het oog op bevoegde toezichthouders / 138
7.4	Conclusie / 139
8	Toezicht – Mr. K.D. Mekenkamp en mr. A.A. Pasaribu / 141
8.1	Nationaal toezicht op DORA / 141
8.1.1	Welke toezichthouders (autoriteiten) houden toezicht op welke ondernemingen met betrekking tot DORA? / 141
8.1.2	Welke onderzoeksbevoegdheden hebben deze toezichthouders? / 144
8.1.3	Hoe zit het met handhaving? / 146

8.1.4	Handhaving ten aanzien van (beroeps)pensioenfondsen / 148
8.1.5	Wat is er bepaald voor de informatiedeling door toezichthouders? / 149
8.1.6	Bekostiging van het toezicht / 150
8.1.7	Rechtsbescherming / 150
8.1.8	Afsluitende opmerkingen / 151
8.2	Oversight / 152
8.2.1	Inleiding / 152
8.2.2	De betrokken partijen (terminologie) / 153
8.2.3	Aanwijzing als kritieke derde aanbieder van ICT-diensten / 155
8.2.3.1	Procedure van aanwijzing / 155
8.2.3.2	Uitgesloten van aanwijzing / 156
8.2.3.3	Opt-in / 156
8.2.3.4	Criteria voor aanwijzing / 157
8.2.3.5	Gevolgen van aanwijzing / 158
8.2.4	Oversight / 159
8.2.4.1	Taken van de lead overseer / 159
8.2.4.2	Bevoegdheden van de lead overseer / 160
8.2.4.3	Bijstand bij het verrichten van oversight / 164
8.2.4.4	Samenwerking met autoriteiten uit derde landen / 164
8.2.5	Bekostiging van oversight / 164
8.3	Afsluitend / 165
Bijlage 1	Handhaving / 166
9	Toekomst van digitale weerbaarheid en wetgeving – Drs. E.J. Stofbergen / 167
9.1	Digitale weerbaarheid en de rol van regulering / 167
9.1.1	Van informatiebeveiliging naar digitale weerbaarheid / 167
9.1.2	Het belang van regulering / 169
9.1.3	DORA in het bredere regelgevingslandschap / 169
9.2	De impact van technologische innovatie / 170
9.2.1	Artificial intelligence / 171
9.2.2	Quantum computing / 172
9.2.3	Cloudtransitie en concentratierisico's / 173
9.2.4	Uitdagingen voor de financiële sector / 174
9.3	Ontwikkelingen in het digitale dreigingslandschap / 174
9.3.1	Financiële sector specifiek doelwit van statelijke actoren / 174
9.3.2	Criminele cyberdreigingen gericht op geldelijk gewin / 175
9.4	Maatschappelijke ontwikkelingen / 176
9.4.1	Personeelstekorten in cybersecurity / 176
9.4.2	Verlies van maatschappelijk vertrouwen / 176
9.5	Geopolitieke spanningen en digitale soevereiniteit / 177
9.5.1	Geopolitieke afhankelijkheden als strategisch risico / 177
9.5.2	Digitale autonomie onder druk / 178
9.5.3	Handelingsperspectief: korte versus lange termijn / 178
9.6	Beperkingen van huidige regelgeving in relatie tot toekomstontwikkelingen / 179
9.6.1	Regulatory lag / 179

9.6.2	Beperkingen in het adresseren van digitale afhankelijkheden / 180
9.6.3	Praktische uitdagingen van DORA-implementaties / 181
9.7	Overwegingen voor de toekomst digitale weerbaarheid / 181
9.7.1	Handelingsperspectief voor financiële entiteiten / 181
9.7.2	Mogelijkheden voor sectorale samenwerking / 182
9.7.3	De doorontwikkeling van toezicht en regelgeving / 183
9.8	Slotoverweging / 185

Cv's auteurs / 187

Overzicht van vaak aangehaalde wetgeving

AI-verordening	Verordening (EU) 2024/1689 van het Europees Parlement en de Raad van 13 juni 2024 tot vaststelling van geharmoniseerde regels betreffende artificiële intelligentie en tot wijziging van Verordeningen (EG) nr. 300/2008, (EU) nr. 167/2013, (EU) nr. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 en (EU) 2019/2144, en Richtlijnen 2014/90/EU, (EU) 2016/797 en (EU) 2020/1828 (<i>PbEU</i> 2024, L 1689/1)
AIFMD	Richtlijn (EU) 2011/61 van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2011 inzake beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen en tot wijziging van de Richtlijnen 2003/41/EG en 2009/65/EG en van de Verordeningen (EG) nr. 1060/2009 en (EU) nr. 1095/2011 (<i>PbEU</i> 2011, L 174/1)
AVG	Verordening (EU) 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (<i>PbEU</i> 2016, L 119/1)
Awb	Algemene wet bestuursrecht
Benchmark-verordening	Verordening (EU) 2016/1011 van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2016 betreffende indices die worden gebruikt als benchmarks voor financiële instrumenten en financiële overeenkomsten of om de prestatie van beleggingsfondsen te meten en tot wijziging van Richtlijnen 2008/48/EG en 2014/17/EU en Verordening (EU) nr. 596/2014 (<i>PbEU</i> 2016, L 171)
BEUv	Besluit EU-verordeningen Wft
BRRD	Richtlijn 2014/59/EU van het Europees Parlement en de Raad van 15 mei 2014 betreffende de totstandbrenging van een kader voor het herstel en de afwikkeling van kredietinstellingen en beleggingsondernemingen en tot wijziging van Richtlijn 82/891/EEG van de Raad en de Richtlijnen 2001/24/EG, 2002/47/EG, 2004/25/EG, 2005/56/EG, 2007/36/EG, 2011/35/EU, 2012/30/EU en 2013/36/EU en de Verordeningen (EU) nr. 1093/2010 en (EU) nr. 648/2011 (<i>PbEU</i> 2014, L 173/190)
Cbw	Cyberbeveiligingswet
CER-richtlijn	Richtlijn (EU) 2022/2557 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 betreffende de weerbaarheid van kritieke entiteiten en tot intrekking van Richtlijn 2008/114/EG van de Raad (<i>PbEU</i> 2022, L 333/164)

CRD IV	Richtlijn 2013/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende toegang tot het bedrijf van kredietinstellingen en het prudentieel toezicht op kredietinstellingen en beleggingsondernemingen, tot wijziging van Richtlijn 2002/87/EG en tot intrekking van de Richtlijnen 2006/48/EG en 2006/49/EG (<i>PbEU</i> 2013, L 176/338)
CSDR	Verordening (EU) Nr. 909/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende de verbetering van de effectenafwikkeling in de Europese Unie, betreffende centrale effectenbewaarinstellingen en tot wijziging van Richtlijnen 98/26/EG en 2014/65/EU en Verordening (EU) nr. 236/2012 (<i>PbEU</i> 2014, L 257/1)
Cyber Solidariteitsverordening	Verordening (EU) 2025/38 van het Europees Parlement en de Raad van 19 december 2024 tot vaststelling van maatregelen ter versterking van de solidariteit en capaciteiten in de Unie om cyberdreigingen en -incidenten op te sporen, zich erop voor te bereiden en erop te reageren, en tot wijziging van Verordening (EU) 2021/694 (<i>PbEU</i> 2025, L 38/1)
DA 2024/1502	Gedelegeerde Verordening (EU) 2024/1502 van de Commissie van 22 februari 2024 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad door nadere bepaling van de criteria om derde aanbieders van ICT-diensten als kritiek voor financiële entiteiten aan te wijzen
DA 2024/1505	Gedelegeerde Verordening (EU) 2024/1505 van de Commissie van 22 februari 2024 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad door de vaststelling van het bedrag van de door de lead overseer aan kritieke derde aanbieders van ICT-diensten aan te rekenen oversightvergoedingen en de wijze waarop die vergoedingen moeten worden betaald
Dataverordening	Verordening (EU) 2023/2854 van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2023 betreffende geharmoniseerde regels inzake eerlijke toegang tot en eerlijk gebruik van data (<i>PbEU</i> 2023, L 2023/2854)
Digitaledienstenverordening	Verordening (EU) 2022/2065 van het Europees Parlement en de Raad betreffende een eengemaakte markt voor digitale diensten (wet inzake digitale diensten) en tot wijziging van Richtlijn 2000/31/EG (<i>PbEU</i> 2022, L 277/1)
Digitalemarktenverordening	Verordening (EU) 2022/1925 van het Europees Parlement en de Raad van 14 september 2022 over betwistbare en eerlijke markten in de digitale sector (<i>PbEU</i> 2022, L 265/1)

DORA (verordening)	Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 betreffende digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector en tot wijziging van Verordeningen (EG) nr. 1060/2009, (EU) nr. 648/2012, (EU) nr. 600/2014, (EU) nr. 909/2014 en (EU) 2016/1011 (<i>PbEU</i> 2022, L 333/1)
DORA-richtlijn	Richtlijn (EU) 2022/2556 van het Europees Parlement en de Raad tot wijziging van de Richtlijnen 2009/65/EG, 2009/138/EG, 2011/61/EU, 2013/36/EU, 2014/59/EU, 2014/65/EU, (EU) 2015/2366 en (EU) 2016/2341 wat betreft digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector (<i>PbEU</i> 2022, L 333/153)
EMIR	Verordening (EU) nr. 648/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 4 juli 2012 betreffende otc-derivaten, centrale tegenpartijen en transactieregisters (<i>PbEU</i> 2012, L 201/1)
FIDA-voorstel	Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van een kader voor toegang tot financiële gegevens en tot wijziging van Verordening (EU) nr. 1093/2010
GTM-kader-verordening	Verordening (EU) nr. 468/2014 van de Europese Centrale Bank van 16 april 2014 tot vaststelling van een kader voor samenwerking binnen het Gemeenschappelijk Toezichtsmechanisme tussen de Europese Centrale Bank en nationale bevoegde autoriteiten en met nationale aangewezen autoriteiten (<i>PbEU</i> 2014, L 141/1)
Implementatiewet DORA	Wet van 14 juni 2024, houdende wijziging van de Wet op het financieel toezicht ter implementatie van Richtlijn (EU) 2022/2556 betreffende een kader voor digitale operationele weerbaarheid van de financiële sector
IRRД	Richtlijn (EU) 2025/1 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2024 betreffende de totstandbrenging van een kader voor het herstel en de afwikkeling van verzekerings- en herverzekeringsondernemingen en tot wijziging van de Richtlijnen 2002/47/EG, 2004/25/EG, 2007/36/EG, 2014/59/EU en (EU) 2017/1132 en de Verordeningen (EU) nr. 1094/2010, (EU) nr. 648/2012, (EU) nr. 806/2014 en (EU) 2017/1129
ITS 2024/2956 (of ITS register van informatie)	Uitvoeringsverordening (EU) 2024/2956 van de Commissie van 29 november 2024 tot vaststelling van technische uitvoeringsnormen voor de toepassing van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad wat betreft standaardmodellen voor het informatieregister

ITS 2025/302	Uitvoeringsverordening (EU) 2025/302 van de Commissie van 23 oktober 2024 tot vaststelling van technische uitvoeringsnormen voor de toepassing van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad met betrekking tot de standaardformulieren, sjablonen en procedures voor financiële entiteiten om een groot ICT-gerelateerd incident te rapporteren en een significante cyberdreiging te melden
MiCAR	Verordening (EU) 2023/1114 van het Europees Parlement en de Raad van 31 mei 2023 betreffende cryptoactivamarkten en tot wijziging van Verordeningen (EU) nr. 1093/2010 en (EU) nr. 1095/2010 en Richtlijnen 2013/36/EU en (EU) 2019/1937 (<i>PbEU</i> 2023, L 150/40)
MiFID II	Richtlijn 2014/65/EU van het Europees Parlement en de Raad van 15 mei 2014 betreffende markten voor financiële instrumenten en tot wijziging van Richtlijn 2002/92/EG en Richtlijn 2011/61/EU (<i>PbEU</i> 2014, L 173/349)
MiFIR	Verordening (EU) Nr. 600/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 15 mei 2014 betreffende markten in financiële instrumenten en tot wijziging van Verordening (EU) nr. 648/2012 (<i>PbEU</i> 2014, L 173/84)
NIS1	Richtlijn (EU) 2016/1148 van het Europees Parlement en de Raad van 6 juli 2016 houdende maatregelen voor een hoog gemeenschappelijk niveau van beveiliging van netwerk- en informatiesystemen in de Unie (<i>PbEU</i> 2016, L 194/1)
NIS2	Richtlijn (EU) 2022/2555 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 betreffende maatregelen voor een hoog gezamenlijk niveau van cyberbeveiliging in de Unie, tot wijziging van Verordening (EU) nr. 910/2014 en Richtlijn (EU) 2018/1972 en tot intrekking van Richtlijn (EU) 2016/1148 (<i>PbEU</i> 2022, L 333/80)
Pensioenrichtlijn	Richtlijn (EU) 2016/2341 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2016 betreffende de werkzaamheden van en het toezicht op instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening (IORP's) (<i>PbEU</i> 2016, L 354/37)
PSD2	Richtlijn (EU) 2015/2366 van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2015 betreffende betalingsdiensten in de interne markt, houdende wijziging van de Richtlijnen 2002/65/EG, 2009/110/EG en 2013/36/EU en Verordening (EU) nr. 1093/2010 en houdende intrekking van Richtlijn 2007/64/EG (<i>PbEU</i> 2015, L 337/35)
Pw	Pensioenwet

RTS 2024/1772	Gedelegeerde Verordening (EU) 2024/1772 van de Commissie van 13 maart 2024 ter aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad wat betreft technische reguleringsnormen waarin de criteria worden gespecificeerd voor de classificatie van ICT-gerelateerde incidenten en cyberdreigingen, waarin materialiteitsdrempels worden vastgesteld en waarin de details worden gespecificeerd van meldingen van grote incidenten
RTS 2024/1773	Gedelegeerde Verordening (EU) 2024/1773 van de Commissie van 13 maart 2024 ter aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad wat betreft technische reguleringsnormen waarin de gedetailleerde inhoud wordt gespecificeerd van het beleid inzake contractuele regelingen over het gebruik van ICT-diensten ter ondersteuning van kritieke of belangrijke functies die worden geleverd door ICT-dienstverleners van derden
RTS 2024/1774 (of ICT-risicobeheer RTS)	Gedelegeerde Verordening (EU) 2024/1774 van de Commissie van 13 maart 2024 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad met technische reguleringsnormen tot vaststelling van tools, methoden, processen en beleidslijnen voor ICT-risicobeheersing en het vereenvoudigde raamwerk voor ICT-risicobeheersing
RTS 2025/295	Gedelegeerde Verordening (EU) 2025/295 van de Commissie van 24 oktober 2024 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad met betrekking tot technische reguleringsnormen voor de harmonisatie van de voorwaarden voor de uitoefening van de overzichtsactiviteiten, waarin is bepaald welke informatie derde aanbieders van ICT-diensten moeten verstrekken in hun verzoek om als cruciaal te worden aangewezen
RTS 2025/301	Gedelegeerde Verordening (EU) 2025/301 van de Commissie van 23 oktober 2024 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad met betrekking tot technische reguleringsnormen voor de inhoud en termijnen van de eerste kennisgeving van en het tussentijdse en het eindverslag over ernstige ICT-gerelateerde incidenten en voor de inhoud van de vrijwillige kennisgeving van significante cyberdreigingen
RTS 2025/420	Gedelegeerde verordening (EU) 2025/420 van de Commissie van 16 december 2024 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad met technische reguleringsnormen tot nadere bepaling van de criteria voor het bepalen van de samenstelling van het gezamenlijke onderzoeksteam in verband met een evenwichtige participatie van functionarissen van de ETA's en van de bevoegde autoriteiten, alsmede van hun aanwijzing, hun taken en hun werkafspraken (<i>PbEU</i> 2025, L 420)

RTS 2025/532	Gedelegeerde Verordening (EU) 2025/532 van de Commissie van 24 maart 2025 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554
RTS 2025/1190	Gedelegeerde Verordening (EU) 2025/1190 van de Commissie van 13 februari 2025 tot aanvulling van Verordening (EU) 2022/2554 van het Europees Parlement en de Raad met technische reguleringsnormen tot nadere bepaling van de criteria voor het identificeren van financiële entiteiten die threat-led penetratietests moeten uitvoeren, de vereisten en normen inzake het inzetten van interne testers, de vereisten met betrekking tot de scope, testmethodologie en -aanpak voor elke fase van de tests, de resultaten, de afsluitende en de remediëeringsfase, en het soort samenwerking op het gebied van toezicht en andere relevante vormen van samenwerking die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van TLPT's en ter facilitering van wederzijdse erkenning van die tests
SFRD	Verordening (EU) 2019/2088 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2019 betreffende informatievervalsing over duurzaamheid in de financiële dienstensector (<i>PbEU</i> 2019, L 317/1)
Solvency II	Richtlijn 2009/138/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2009 betreffende de toegang tot en uitoefening van het verzekerings- en het herverzekeringsbedrijf (<i>PbEU</i> 2009, L 335/1)
UCITS-richtlijn	Richtlijn 2009/65/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 tot coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende bepaalde instellingen voor collectieve belegging in effecten (icbe's) (<i>PbEU</i> 2009, L 302/32)
Uitvoeringsbesluit DORA	Besluit van 25 november 2024 tot wijziging van het Besluit EU-verordeningen Wft en enkele andere besluiten in verband met Verordening (EU) 2022/2554 en Richtlijn (EU) 2022/2556 betreffende digitale operationele weerbaarheid voor de financiële sector, <i>Stb.</i> 2024, 379
Verordening centrale effectenbewaarinstellingen	Verordening (EU) nr. 909/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende de verbetering van de effectenafwikkeling in de Europese Unie, betreffende centrale effectenbewaarinstellingen en tot wijziging van Richtlijnen 98/26/EG en 2014/65/EU en Verordening (EU) nr. 236/2012 (<i>PbEU</i> 2014, L 257/1)
Wft	Wet op het financieel toezicht, zoals gewijzigd van tijd tot tijd
Wvbp	Wet verplichte beroepspensioenregeling
Wwke	Wet weerbaarheid kritieke entiteiten

Lijst van gebruikte afkortingen

AFM	Autoriteit Financiële Markten
APT's	<i>Advanced Persistent Threat</i> -groeperingen
Art.	Artikel
ASI's	Andere systeemrelevante instellingen
ATB	Amsterdam Trade Bank
Cbw	Cyberbeveiligingswet
COBIT	<i>Control Objectives for Information and Related Technologies</i>
CSIRT	<i>Computer Security Incident Response Team</i>
DA	Gedelegeerde Verordening (<i>Delegated Act</i>)
DNB	De Nederlandsche Bank
DPA	<i>Data Processing Addenda</i>
EBA	Europese Bankenautoriteit
EBA Guidelines	EBA Richtsnoeren inzake uitbesteding, EBA/GL/2019/02, 25 februari 2019
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
ECB SSM Incident Reporting Framework	Het door de ECB vastgestelde meldingskader voor significante IT en cyberincidenten binnen het Single Supervisory Mechanism dat bij Verordening (EU) nr. 1024/2013 is ingesteld voor het prudentieel toezicht op kredietinstellingen
EER	Europese Economische Ruimte
EIOPA	Europese Autoriteit voor Verzekeringen en Bedrijfs-pensioenen
ENISA	Agentschap van de Europese Unie voor Cyberbeveiliging
ESA's of ETA's	Europese toezichthoudende autoriteiten
ESG	Environmental, Social and Governance
ESMA	Europese Autoriteit voor Effecten en Markten
ESRB	Europees Comité voor systeemrisico's
EU	Europese Unie
IaaS	<i>Infrastructure as a Service</i>
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
ICT-contracten	Contractuele overeenkomsten tussen ICT-leveranciers en financiële entiteiten
ICT-leverancier	Onderneming die ICT-diensten verleent
ISO 27002	ISO 27002 Information Security Management systems, te raadplegen via iso.org/standard/75652.html
ITS	Uitvoerende technische normen (<i>implementing technical standards</i>)

JON	<i>Joint Oversight Network</i>
KOB-diensten	Diensten van een ICT-leverancier die de KOB-functies van een financiële entiteit ondersteunen
KOB-functies	Kritieke of belangrijke functies
MKB-uitzondering	Uitzondering als bedoeld in artikel 2 lid 3 DORA betreffende verzekeringstussenpersonen, herverzekeringstussenpersonen en nevenverzekeringstussenpersonen die micro-ondernemingen dan wel kleine of middelgrote ondernemingen zijn
MSI's	Mondiaal systeemrelevante instellingen
NCSC	Nationaal Cyber Security Centrum
NIST CSF 2.0	NIST Cybersecurity Framework 2.0, te raadplegen via nist.gov/cyberframework
PaaS	<i>Platform as a Service</i>
PbEU	Publicatieblad van de Europese Unie
PQC	Post-quantum cryptografie
Pw	Pensioenwet
SOC 2	<i>System and Organization Controls 2</i>
RPO	<i>Recovery Point Objectives</i>
RTO	<i>Recovery Time Objectives</i>
RTS	Regulerende technische normen (<i>regulatory technical standards</i>)
SaaS	<i>Software as a Service</i>
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
TLPT	<i>Threat led penetration testing</i> , gedefinieerd in artikel 3(17) DORA als 'een kader waarin de tactiek, technieken en procedures van levensechte, als een reële cyberdreiging ervaren dreigingsactoren worden nagebootst en waarin een gecontroleerde, op maat gesneden, door inlichtingen gestuurde (red team) test van de kritieke reëel bestaande productiesystemen van de financiële entiteit wordt voorgebracht'
Vijftien leden-uitzondering	Uitzondering als bedoeld in artikel 2 lid 3 DORA betreffende instellingen voor bedrijfspensioenvoorzieningen die pensioenregelingen uitvoeren die samen niet meer dan vijftien leden hebben
Wft	Wet op het financieel toezicht
Wvbp	Wet verplichte beroepspensioenregeling

Voorwoord

De financiële sector is in hoog tempo gedigitaliseerd. Diensten en processen steunen meer dan ooit op informatietechnologie. Dat brengt enorme voordelen, maar ook nieuwe kwetsbaarheden met zich. Cyberaanvallen, systeemstoringen en andere IT-incidenten kunnen de continuïteit en stabiliteit van financiële instellingen bedreigen. Tegen deze achtergrond is de Digital Operational Resilience Act (DORA) tot stand gekomen: een wetgevingskader dat de digitale operationele weerbaarheid van de financiële sector moet versterken. DORA (bestaande uit een verordening en een richtlijn) is op 16 januari 2023 in werking getreden en sinds 17 januari 2025 volledig van toepassing in alle EU-lidstaten. Hiermee is een meer uniform en bindend regime gekomen dat moet leiden tot een meer robuuste digitale weerbaarheid van de financiële sector.

Dit boek is thematisch geordend en behandelt DORA van de basis tot de toekomstperspectieven. Allereerst schetst het openingshoofdstuk de achtergrond en aanleiding van DORA. Er wordt uitgelegd waarom deze regelgeving in het leven is geroepen en hoe DORA zich verhoudt tot andere Europese initiatieven op het gebied van digitalisering en cybersecurity. DORA staat namelijk niet op zichzelf, maar is een onderdeel van een bredere golf aan EU-maatregelen – zoals de NIS 2-richtlijn, de Cyberbeveiligingswet en voorstellen rond AI en cyberweerbaarheid – die gezamenlijk de digitale weerbaarheid van essentiële sectoren moeten vergroten. De daaropvolgende drie hoofdstukken geven vervolgens een overzicht van het DORA-raamwerk en definiëren de belangrijkste begrippen en reikwijdte. Zo wordt duidelijk welke financiële entiteiten onder DORA vallen (van banken en verzekeraars tot crypto-aanbieders en pensioenfondsen) en in hoeverre ook ICT-dienstverleners binnen het bereik van de verordening komen. Vervolgens worden de inhoudelijke verplichtingen van DORA behandeld. In afzonderlijke hoofdstukken komen onder meer de governance-eisen en rol van het bestuur aan bod, de inrichting van ICT-risicobeheerprocessen en het principe van evenredigheid (zwaardere eisen voor grotere instellingen, verlichting voor kleinere). Speciale aandacht is er voor het uitbestedingsrisico: DORA stelt strenge eisen aan het beheer van risico's rond derde ICT-dienstverleners en kritieke toeleveranciers. Ook worden de grootste uitdagingen die instellingen in de praktijk tegenkomen bij de implementatie van DORA besproken. Denk bijvoorbeeld aan het classificeren en melden van cyberincidenten, het opzetten van uitgebreide informatieregisters of het testen van noodplannen. Natuurlijk komen ook het toezicht en de handhavingsmogelijkheden door de bevoegde autoriteiten – nationaal en op EU-niveau – aan de orde. Tot slot werpt het slothoofdstuk een blik op de toekomst. Hierin wordt gereflecteerd op de vraag hoe digitale weerbaarheid zich verder moet ontwikkelen in een wereld van voortdurende technologische innovatie. Aspecten zoals artificiële intelligentie, quantumcomputing, cloud-concentratie en geopolitieke cyberdreigingen komen kort aan bod. Deze bredere context plaatst DORA in perspectief: als (slechts) één